

De effectiviteit van bezuinigingen

Bezuinigingen hebben uiteenlopende effecten op het overheidstekort. In dit artikel worden deze effecten met een beleidsanalysematrix doorgerekend. Het blijkt dat sommige bezuinigingen het overheidstekort zelfs vergroten. Het huidige overheidstekort kan grotendeels verklaard worden uit de omvang van de besparingen, die weer samenhangt met de demografische samenstelling van Nederland. De staatsschuld die momenteel opgebouwd wordt zal bij massale ontsparing, die men op basis van demografische ontwikkelingen mag verwachten, gemakkelijk kunnen worden afgelost.

DR. DR. R. HARTHOORN*

De laatste jaren wordt Nederland geconfronteerd met een tamelijk rigoureuze bezuinigingsbeleid. Er bestaat een vrij algemene consensus dat zulke bezuinigingen nodig zijn om het overheidstekort terug te dringen. Men acht het immoreel om toekomstige generaties te belasten met de consequenties van ons 'potverteren'. Toch worden er dissidente geluiden gehoord: "de bezuinigingen gaan ten koste van de werkgelegenheid en leiden daarom tot hogere uitkeringsuitgaven" of "de overheid heeft baat bij een stimulering van de economie". Verder wordt er getwist over een aanvaardbaar percentage van het overheidstekort.

Volgens het hier gekozen model worden de consequenties van een maatregel bepaald door een bijna fysische oorzaak-gevolg-relatie. Essentieel hierin is de beschrijving van de toestandsverandering van een economisch object dat onderworpen is aan een specifieke maatregel; bij voorbeeld de verandering van werkloos naar werkend. De consequenties van zo'n toestandsverandering verschillen van de uitkomst van een verandering van macro-economische parameters, die in veel modellen middels regressie bepaald worden. Een ander voordeel is dat gemakkelijk een splitsing in voor het beleid interessante groepen gemaakt kan worden. Een nadeel is echter dat allerlei onzekere, maar wel degelijk bestaande factoren niet meegenomen worden. Zulke factoren, bij voorbeeld psychologische, worden in andere modellen op impliciet meegenomen. De gekozen methode heeft daarentegen als voordeel dat in de resultaten specifieke maatregelen naar voren komen die juist deze op basis van regressie bepaalde algemene factoren aantasten. Deze methode kan daarom als een aanvulling op bestaande modellen beschouwd worden.

Overheidsuitgaven en -inkomsten

De bezuinigingen van de laatste jaren worden gekenmerkt door een min of meer gelijkmatige bezuiniging over alle ministeries, zonder de afweging of bepaalde bezuinigingsmaatregelen maatschappelijk wel verstandig (bij

voorbeeld op onderwijs) of aanvaardbaar (op uitkeringen en ambtenarensalarissen) zijn. Verder wordt volledig voorbijgegaan aan de meest essentiële vraag, namelijk: wat zijn de gevolgen voor het overheidstekort? Zo kon het gebeuren dat het Ministerie van Defensie tanks binnen de kazernepoort hield om btw-afdracht te vermijden en dit vervolgens tot bezuinigingsmaatregel bombardeerde. Inderdaad geeft het Ministerie van Defensie nu minder uit, maar het Ministerie van Financiën ontvangt evenveel minder. Deze truc heeft uiteraard geen enkele invloed op het overheidstekort, maar leidt wel tot allerlei kostbare rompslomp.

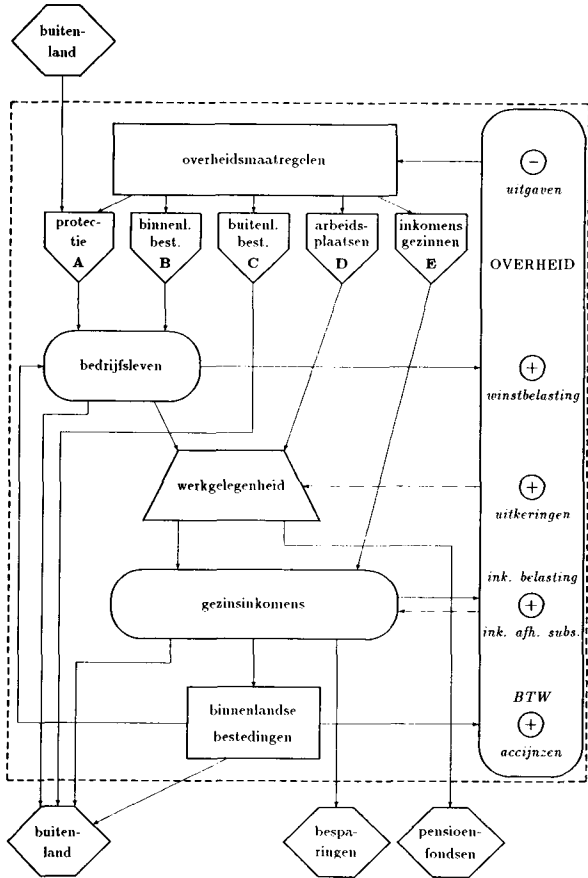
Een soortgelijke redenering kan men opzetten voor de vermindering van door de overheid betaalde werkgelegenheid (ambtenaren, trendvolgers). De verminderde werkgelegenheid leidt tot meer uitkeringen en minder loonbelasting, btw en accijnzen. Verder leidt dit tot voor het overheidstekort negatieve uitstraling via de gecumuleerde gevolgen van de verminderde binnenlandse bestedingen.

We kunnen trachten al deze argumenten en redeneringen in kaart te brengen. Dit doen we aan de hand van de figuur waarin de gevolgen van betaalde typen bestedingen voor de binnenlandse economie worden nagegaan middels een stroomdiagram. (Een bezuinigingsmaatregel impliceert dan het wegvallen van zo'n stroom.) De opbouw van dit figuur is als volgt:

- het meest rechtse (ovale) blok stelt de overheid voor. Zowel de omvang van de inkomsten als die van sommige van de uitgaven worden schijnbaar door externe factoren bepaald;
- het rechthoekige blok in het midden bovenaan vertegenwoordigt de beleidsbeslissingen die de overheid kan nemen om gelden te besteden. Hier worden vijf verschillende typen van uitgaven onderscheiden die relevant zijn voor het overheidstekort:
 - a. *protectie* representeert maatregelen die leiden tot een verplaatsing van productie vanuit het buitenland naar het

* De auteur is gepromoveerd als fysisus en als econoom. Momenteel is hij werkzaam bij Philips Components bij de ontwikkeling van CAD-software.

Figuur. Relaties tussen overheidsuitgaven en -inkomsten

- binnenland; daaronder vallen subsidies en bewuste plaatsing van orders in het binnenland in plaats van in het buitenland. Hiermee wordt een instroom van middelen uit het buitenland geïnduceerd;
- b. *binnenlandse bestedingen* leiden tot de aanschaf van binnenlandse goederen of diensten;
- c. *buitenlandse bestedingen* hebben geen verdere invloed op de binnenlandse economie;
- d. *arbeidsplaatsen* staat voor uitgaven die aangewend worden om door de overheid betaalde werkgelegenheid te creëren;
- e. *inkomens* staat voor maatregelen die de hoogte van (sommige) inkomens beïnvloeden, zoals uitkeringen en ambtenarensalarissen;
- het ovale blok boven het midden symboliseert het bedrijfsleven. De binnenlandse bedrijvigheid heeft directe consequenties voor de werkgelegenheid;
- het trapeziumvormige blok in het midden representeert de werkgelegenheid. Behalve dat het verschijnsel werkgelegenheid een beleidsobject op zich is, heeft het ook nog invloed op allerlei geldstromen. Zo leidt bij voorbeeld een toenemende werkgelegenheid tot een afnemende van de totale omvang van de uitkeringen aan werklozen (gebroken pijl);
- het ovale blok onder het midden representeert de inkomens van de gezinshuishoudingen. Een toeneming van deze inkomens leidt tot een verhoogde belastingopbrengst en een verminderde omvang van de inkomensafhankelijke subsidies;
- het rechthoekige blok onderaan representeert de binnenlandse bestedingen van de gezinshuishoudingen. Door deze bestedingen vindt er afdracht van btw en accijnzen en dergelijke plaats;
- het zeshoekige blok bovenaan betreft een bron van geld waarmee de binnenlandse bedrijvigheid wordt gestimu-

- leerd in reactie op beleidsmaatregelen;
- de zeshoekige blokken onderaan betreffen putten waarin geld weglekt als gevolg van beleidsmaatregelen.

Zelfs dit tot het uiterste vereenvoudigde schema, waaraan men betrekkelijk gemakkelijk nog elementen kan toevoegen, is al tamelijk complex. Deze complexiteit is met name een gevolg van de aanwezigheid van de twee in elkaar verweven kringlopen overheid-samenleving-overheid en bedrijfsleven-gezinshuishoudingen-bedrijfsleven. Van belang is dat duidelijk wordt gemaakt hoe in respons op beleidsmaatregelen allerlei (indirecte) geldstromen naar de overheid ontstaan (of juist ongedaan worden gemaakt) en hoe er geld uit de economie stroomt.

De instroom en het weglekken van geld uit de economie als gevolg van overheidsmaatregelen wordt gesymboliseerd door de pijlen die het rechthoekige onderbroken kader doorsnijden. Zonder deze instroom en het weglekken zouden alle overheidsuitgaven uiteindelijk weer bij de overheid terechtkomen. Een beleid om het overheidstekort te verminderen zal er dus op gericht moeten zijn dit saldo van de instroom en het weglekken te beheersen in plaats van alleen naar de hoogte van de overheidsuitgaven te kijken. Een beleid waarin men alleen de hoogte van de overheidsuitgaven tracht terug te dringen zal voortdurend met zogenoemde tegenvallers geconfronteerd worden.

Uit het schema blijkt dat een bezuinigingsmaatregel niet tot een gelijke vermindering van het overheidstekort leidt. Verder blijkt dat niet alle beleidsmaatregelen even effectief zijn om het overheidstekort terug te dringen. Met name de instroommaatregelen, die misschien protectionistisch genoemd kunnen worden, zijn zeer effectief om het overheidstekort terug te dringen. Reden hiervoor is de toename van de werkgelegenheid als gewenst neveneffect.

Beleidsanalysematrix

Maar hoe dient men dan na te gaan wat de financiële gevolgen voor de overheid zijn? Hiervoor kan men gebruik maken van een variant van de input-outputanalyse. Ik introduceer daartoe een zogenoemde beleidsanalysematrix (BAM), enigszins analoog aan de Social Accounts Matrix (SAM). Deze BAM zal, zij het met meer detaillering, de structuur van de figuur moeten representeren.

De BAM heeft als kern een input-outputmatrix gebaseerd op zogenoemde marginale inputcoëfficiënten. De marginale coëfficiënten geven weer hoe het verbruik van goederen en diensten door de bedrijven verandert ten gevolge van een kleine verandering in het produktievolume. Overigens zullen deze marginale coëfficiënten niet drastisch verschillen van de normale inputcoëfficiënten.

Verder bevat de BAM een onderdeel dat de marginale veranderingen in het bestedingspatroon door de finale bestedingscategorieën weergeeft. De belangrijkste goed beïnvloedbare finale bestedingscategorie is die van de gezinshuishoudingen. Deze dient daarom zo veel mogelijk opgesplitst te worden in economisch verschillende categorieën. Hier zullen we ons beperken tot lage inkomensgroepen, midden (plus hoge) inkomens en mensen die overgaan van de ene naar de andere categorie (bij voorbeeld doordat werklozen een baan vinden).

Ten slotte moet de BAM een onderdeel bevatten dat de verschillende mogelijke beleidsmaatregelen weergeeft.

Op deze wijze kan de BAM geacht worden te zijn opgebouwd uit 4 maal 4 submatrices, waardoor een vierkante matrix verkregen is. Van deze vierkante matrix kan de zogenoemde Leontief-inverse bepaald worden. De vier soorten submatrices op een rij representeren achtereenvolgens de beleidsmaatregelen, de bedrijfsclassen, de directe (pri-

maire) effecten (vergelijkbaar met primaire inputs) en de marginale finale bestedingen door inkomensklassen (vergelijkbaar met finale bestedingscategorieën). Afhankelijk van de wisselwerkingen die men in rekening brengt kunnen er enkele van de zestien submatrices leeg blijven.

Bij de directe effecten staat in plaats van de loonsom, zoals in een normale IO-matrix, de marginale verandering van de gezinsinkomens vermeld, dat wil zeggen het verschil tussen lonen en uitkeringen. Bij de marginale finale bestedingen worden de marginale bestedingspatronen inclusief belastingen en dergelijke vermeld.

Ter illustratie onderzoeken we elf mogelijke beleidsmaatregelen om het overheidstekort terug te dringen, met tussen haakjes het type overheidsbestedingen volgens de figuur. We zullen achtereenvolgens de samenstelling van de overeenkomstige kolommen bespreken:

- verlaging van de uitkeringen (E). Dit heeft een in gelijke mate gevolgen voor de bestedingsmogelijkheden van de lage inkomensklasse;
- verlaging van de ambtenarensalarissen (E). Dit heeft in gelijke mate gevolgen voor de modale inkomensklasse;
- vermindering van het aantal ambtenaren (of andere volledig door de overheid betaalde arbeidsplaatsen) (D). Dit heeft als uiteindelijk gevolg dat er meer langdurig werklozen blijven bestaan, die bruto ongeveer de helft minder kunnen besteden dan de modale inkomens;
- vermindering van de overheidsaankopen in het buitenland (C). Dit heeft in dit model geen verdere consequenties voor de binnenlandse economie;
- vermindering van de overheidsinkopen in het binnenland (B). Hierdoor zal het bedrijfsleven in gelijke mate minder gaan produceren;
- verschuiving van dure aankopen in het binnenland naar goedkope in het buitenland (A). Als voorbeeld nemen we aan dat, inclusief transportkosten, het Nederlandse bedrijfsleven met een bepaald produkt een derde duurder is dan het buitenland. Dan zal voor iedere eenheid bezuiniging 3 eenheden ingevoerd moeten worden en het binnenlandse bedrijfsleven 4 eenheden minder produceren;
- bezuiniging op de gezondheidszorg (B). Dit heeft in gelijke mate invloed op de produktie van de betrokken bedrijfsklasse;
- bezuiniging op het onderwijs (B). Dit heeft in gelijke mate invloed op de produktie van de betrokken bedrijfsklasse;
- bezuiniging op de wegenbouw (B). Dit heeft in gelijke mate invloed op de produktie van de betrokken bedrijfsklasse;
- niet verlenen van scheepsbouwsubsidies (A). Uitgegaan is van een subsidie van 38%, zoals voor Frankrijk genoemd wordt. Een eenheid besparing leidt tot een gelijke vermindering van de scheepsbouwproductie, terwijl (binnen- en buitenlandse) reders orders in het buitenland in plaats van in het binnenland zullen plaatsen voor 1/0,38 eenheid, hetgeen leidt tot een extra daling van de produktie met een factor -1,63;
- een verhoging van de belastingen (-). Dit zal voornamelijk invloed hebben op de modale inkomens, omdat de lagere inkomens wat dit betreft meestal ontzien worden.

Bij gebrek aan exacte gegevens zijn voor de directe marginale effecten voor de bestedingspatronen van de diverse inkomenscategorieën vrij ruwe ramingen gebruikt; dit doet echter weinig af aan de principes en conclusies, terwijl ook de orde van grootte van de resultaten niet aangeast wordt.

De marginale belastingen bevatten zowel de marginale loonbelasting, de btw (voornamelijk hoog tarief, omdat de goederen die onder het lage tarief vallen voornamelijk eerste levensbehoeften zijn die toch wel aangeschaft zullen worden) als de accijnzen. Daarbij zouden deze marginale belastingen ook de inkomensafhankelijke subsidies moeten bevatten. Verder is niet geheel duidelijk wat, inclusief

aftrekposten en belastingontduiking, het werkelijke marginale belastingtarief is. Daarom is hier een zeer lage schatting van de marginale belastingtarieven aangehouden. Een berekening met betere gegevens zal de al rigoreuze conclusies alleen nog maar versterken.

Bij de primaire effecten is voor de werkgelegenheid voor ambtenaren een getal van 20 arbeidsplaatsen per miljoen gulden bezuiniging gehanteerd; dit betrekkelijk lage getal kan verdedigd worden door het gegeven dat bezuinigingen meestal de lagere ambtenaren treffen, terwijl de overheadkosten vaak weinig zullen veranderen.

Effectiviteit

Van de aldus verkregen (vierkante) matrix kunnen we de Leontief-inverse bepalen. In de onderste submatrices daarvan kunnen we de gecumuleerde effecten van de beleidsmaatregelen direct aflezen. In tabel 1 geven we de gecumuleerde gevolgen (in getransponeerde vorm) weer. De effecten op de invoer, bepalingen en het bnp spreken voor zich; vooral de veranderingen door de verschuiving naar goedkope aankopen in het buitenland zijn drastisch.

De gevolgen voor de werkgelegenheid van een verschuiving naar buitenlandse (goedkope) aankopen zijn dramatisch. Ook het niet subsidiëren van de scheepsbouw en het verminderen van het aantal ambtenaren is relatief slecht voor de werkgelegenheid. Betrekkelijk onschuldig voor de werkgelegenheid zijn het verminderen van de ambtenarensalarissen, vermindering van de uitkeringen en verhoging van de belastingen.

Ten slotte waar het bij het bezuinigingsbeleid eigenlijk om te doen is: het verminderen van het overheidstekort. In dit vereenvoudigde voorbeeld wordt dat bepaald door de resulterende veranderingen in belastingopbrengst en uitkeringen. Wanneer we dit combineren met de oorspronkelijke beleidsmaatregel, dan krijgen we het effect van een beleidsmaatregel op het overheidstekort (zie tabel 2).

Een nadere beschouwing van deze tabel leert dat alleen de bezuiniging die volgt uit de vermindering van de aankopen in het buitenland precies doet wat men verwacht: het overheidstekort wordt in gelijke mate teruggebracht. Een redelijke effectiviteit wordt nog behaald door verhoging van de belastingen, vermindering van de binnenlandse aankopen, vermindering van de wegenbouw en verlaging van de ambtenarensalarissen. Een vermindering van het aantal ambtenaren heeft echter weinig zin gezien de effectiviteit van 20%. De 'bezuiniging' van het niet verlenen van 38% scheepsbouwsubsidie vergroot zelfs het overheidstekort, terwijl de verschuiving van dure aankopen in het binnenland naar

Tabel 1. Gecumuleerde effecten van beleidsmaatregelen

Beleidsmaatregelen	Gecumuleerde effecten					
	imp.	bel.	uitk.	besp.	bnp	werk ^a .
Verlaging uitkeringen	-0,28	-0,48	+0,17	-0,05	-0,54	-8,0
Verl. lonen ambtenaren	-0,22	-0,50	+0,09	-0,17	-1,29	-4,3
Minder ambtenaren	-0,13	-0,24	+0,56	-0,07	-1,19	-22,8
Minder aank. buitenl.	-1,00					
Minder aank. binnenl.	-0,37	-0,28	+0,25	-0,07	-0,81	-11,6
'Goedkoop' buitenl.	+1,51	-1,07	+1,02	-0,28	-3,23	-46,4
Vermindering gez.h.zorg	-0,21	-0,29	+0,36	-0,08	-1,04	-16,1
Vermindering onderwijs	-0,21	-0,32	+0,35	-0,08	-1,15	-15,8
Vermindering wegenb.	-0,37	-0,24	+0,29	-0,07	-0,85	-13,2
Niet subs. scheepsb.	+0,15	-0,51	+0,59	-0,13	-1,58	-25,5
Verhoging belastingen	-0,42	-0,33	+0,18	-0,05	-0,55	-8,1

a. Werk. = werkgelegenheid (in arbeidsjaren/miljoen gulden)

Tabel 2. Effectiviteit van beleidsmaatregelen

Beleidsmaatregelen	Effect. ^a	Corr. effect ^b
Verlaging uitkeringen	0,35	0,32
Verlaging lonen ambtenaren	0,41	0,29
Vermindering aantal ambtenaren	0,20	0,16
Vermindering aankopen buitenland	1,00	1,00
Vermindering aankopen binnenland	0,48	0,43
Verschuiving naar 'goedkoop' buitenl.	-1,09	-1,27
Vermindering gezondheidszorg	0,35	0,30
Vermindering onderwijs	0,33	0,27
Vermindering wegenbouw	0,47	0,42
Niet subsidiëren scheepsbouw	-0,10	-0,19
Verhoging belastingen	0,49	0,46

a. Effect. = effectiviteit.

b. Corr. effect. = effectiviteit gecorrigeerd voor gecumuleerde besparingen.

goedkope aankopen in het buitenland zelfs meer dan het omgekeerde bewerkstelligt van wat men wil bereiken!

De betrekkelijk lage effectiviteit leidt tot de conclusie dat de overheid het geld, in tegenstelling tot een uitspraak van minister Ruding, verscheidene keren kan uitgeven. Zo kan de overheid hetzelfde geld vijf keer uitgeven aan nieuwe arbeidsplaatsen (effectiviteit 20%).

De conclusie van deze analyse met behulp van de BAM is dat als men het overheidstekort terug wil dringen (ook dit staat nog ter discussie), men minder goederen in het buitenland moet kopen, zoveel mogelijk in het binnenland moet kopen (dus geen uniformen in lage-lonen-landen kopen) en de scheepsbouw met 38% moet gaan subsidiëren. (Men had misschien ook beter enige miljarden kunnen uittrekken voor de organisatie van de Olympische Spelen in Nederland, dit had het overheidstekort vermoedelijk ook verminderd.) Als men daar niet mee uitkomt, dient men de belastingen te verhogen. Bezuinigingen op door de overheid betaalde arbeidsplaatsen (bij voorbeeld ambtenaren, leerkrachten, militairen) hebben weinig zin.

Overigens blijkt dat 'bezuinigingen' door uitstel van uitgaven erg duur zijn. Zo leiden uitgaven voor de wegenbouw tot 29% besparing op de uitkeringen. Wacht men met investeringen in de wegenbouw op een periode met vrijwel volledige werkgelegenheid, dan bestaat deze besparing niet meer, waarmee de investeringen dus 41% duurder worden. Iets soortgelijks geldt voor de aanleg van de Markerwaard, waarbij bovendien valt op te merken dat nu 53% van de kosten naar de overheid zou terugvloeien. Zelfs als de overheid de helft van de aanlegkosten zou betalen houdt ze er nog iets aan over.

In ruwe vorm zijn deze conclusies ook zonder berekeningen af te leiden uit de figuur. Als een redelijke instroom vanuit het buitenland bewerkstelligd kan worden door bepaalde uitgaven, dan heeft het duidelijk geen zin om daarop te bezuinigen. Deze uitgaven worden door het buitenland versterkt, terwijl de hele reeks van terugstromen naar de overheid doorlopen wordt. Dat bezuinigen op door de overheid betaalde arbeidsplaatsen een lage effectiviteit hebben, is ook makkelijk in te zien: ten eerste ontbreekt een relatief belangrijke weglekmogelijkheid naar het buitenland door invoer van goederen voor het bedrijfsleven, terwijl de belangrijkste terugstromen naar de overheid wel nog aanwezig zijn.

Aanvaardbaarheid van een overheidstekort

In de figuur komt een aantal 'putten' voor waarin het geld weglekt. Tot hier werd aangenomen dat al het geld dat in zo'n put weglekte voor de binnenlandse economie verloren was. Voor zover het geld naar het buitenland weglekt

is dat ook zo. Echter, voor de twee onderscheiden putten voor besparingen ligt dat anders.

Over het weglekken naar de pensioenfondsen is geen inkomstenbelasting betaald. Eens, zij het in een nu nog zeer verre toekomst, zullen deze gelden vrijkomen. Het ligt geheel besloten in de demografische ontwikkeling van Nederland dat er een netto uitstroom uit de pensioenfondsen tot stand zal komen. Men mag verwachten dat omstreeks het jaar 2015 deze uitstroom op gang begint te komen. Over deze gelden zal dan inkomstenbelasting worden betaald, terwijl bij het uitgeven van dit geld bovendien nog btw, accijnzen enzovoorts betaald moeten worden. Ook door de stimulans die dit voor de economie betekent zal de schatkist op allerlei manieren gespekt worden. Daarnaast zullen er ook eens gewone ontsparingen tot stand komen.

Beide vormen van besparingen vormen vanwege de toekomstige inkomstenbelastingheffing en andere vormen van te verwachten inkomsten een geweldige 'spaarpot' voor de overheid. Dus naast de schuldenlast door de huidige opbouw van overheidsschulden die we doorschuiven naar een toekomstige generatie, schuiven we ook een geweldige spaarpot door.

Het toekomstige profijt dat de overheid zal trekken uit de spaarpot van de besparingen zouden we moeten aftrekken van de schuldenlast. Hiermee krijgen we het zo gewenste handvat om een raming te maken van hoe hoog het huidige overheidstekort mag zijn. Mogelijk moeten we zelfs concluderen dat het huidige grote overheidstekort in Nederland geen conjunctureel verschijnsel is, maar een zuiver structureel verschijnsel door de enorme besparingen die een gevolg van de demografische ontwikkeling zijn.

Corrigeren we voor beide soorten besparingen, dan vinden we dat de overheid een gecumuleerde claim heeft van ongeveer 50% op de besparingen. Zou er op het moment van ontsparen ook een substantiële werkloosheid bestaan, dan zouden we ook met een vermindering daarvan rekening moeten houden, waarmee de claim tot ongeveer 60% oploopt. Houden we ook nog rekening met de cumulatieve effecten volgende uit de bestedingen van de besparingen uit de besteding van de oorspronkelijke besparingen enzovoorts, dan vinden we in dit voorbeeld zelfs een 'gecumuleerde' gecumuleerde claim van 68%. De hieruit volgende gecorrigeerde effectiviteit is ook in tabel 2 weergegeven.

In 1985 bedroegen de nationale besparingen f 57 miljard, hetgeen 13,8% van het bnp was. Deze besparingen zijn opgebouwd uit f 31 miljard pensioenbesparingen en f 26 miljard gewone besparingen. Gebaseerd op de hiervoor vermelde redenering zou het overheidstekort toen zonder een toekomstige generatie netto te belasten 7,9% hebben mogen bedragen, en inclusief de correctie voor werkgelegenheidseffecten zelfs 9,4%. Feitelijk zou dit percentage nog iets hoger mogen zijn indien we de gerechtvaardigde eis stellen dat toekomstige generaties aan de huidige investeringen in de infrastructuur mee betalen. De hier gevonden percentages zijn uiteraard niet voor ieder jaar hetzelfde.

De gevonden percentages voor een aanvaardbaar overheidstekort zijn aanmerkelijk hoger dan de cijfers die momenteel zowel in de nationale politiek, door Nederlandse economische instituten als door internationale organisaties genoemd worden. De *politieke* percentages zijn gebaseerd op de *natte-vingermethode* met als belangrijkste argument een vergelijking met het buitenland. Hier is echter aanneemelijk gemaakt dat iedere vergelijking met het buitenland mank gaat. Immers, er is geen ontwikkeld land te vinden dat dezelfde relevante omstandigheden vertoont als Nederland, namelijk een relatief groot deel van de bevolking dat nu bezig is op basis van reservering een pensioenvoorzieting op te bouwen in combinatie met een zeer hoge levensverwachting.